

Editori

Pr. Ion Vicovan

Pr. Paul-Cezar Hârlăoanu

Emilian-Iustinian Roman

Colecția
EPI § EME

18

COMUNIUNE EUHARISTICĂ ȘI TRĂIRE FILOCALICĂ

DOXOLOGIA

Editori
Pr. Ion Vicovan Pr. Paul-Cezar Hârlăoanu
Emilian-Iustinian Roman

**COMUNIUNE EUHARISTICĂ ȘI
TRĂIRE FILOCALICĂ**

Volumul cuprinde comunicările științifice susținute în cadrul Simpozionului Internațional *Comuniune euharistică și trăire filocalică* – Iași, 15-17 mai 2014.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Comuniune euharistică și trăire filocalică / ed.: pr. Ion Vicovan,
pr. Paul-Cezar Hârlăoanu, Emilian-Iustinian Roman ; carte tipărită
cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei
și Bucovinei. - Iași : Doxologia, 2015
Bibliogr.
ISBN 978-606-666-418-9

I. Vicovan, Ion (ed.)

II. Hârlăoanu, Paul Cezar (ed.)

III. Roman, Emilian-Iustinian (ed.)

IV. Teofan, mitropolit al Moldovei și Bucovinei

281.9

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor aparține integral autorilor.

Editori
Pr. Ion Vicovan **Pr. Paul-Cezar Hârlăoanu**
Emilian-Iustinian Roman

COMUNIUNE EUHARISTICĂ ȘI TRĂIRE FILOCALICĂ

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2015

Cuprins

Prin Euharistie și Filocalie către o viață plină de sens și bucurie † TEOFAN, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei	9
Cuvânt înainte Pr. prof. dr. Ion VICOVAN	12
<i>Secțiunea I</i> <i>In memoriam Dumitru Stăniloae</i>	
„Bucurați-vă că sunteți într-un adevăr!” † ANDREI, Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului	31
Părintele Dumitru Stăniloae – Itinerar filocalic Pr. lect. univ. dr. Gheorghe HOLBEA	33
Terminologia euharistică în cuprinsul <i>Filocaliei Românești</i> a Părintelui Dumitru Stăniloae: concepte și înțelesuri Drd. Alexandru PRELIPCEAN	52
<i>Secțiunea a II-a</i> <i>Sfânta Taină a Mărturisirii și comuniunea euharistică a Bisericii</i>	
Sfânta Euharistie – Taina unității Bisericii. Contribuții ortodoxe la nivel inter-creștin internațional Pr. prof. univ. dr. Viorel IONIȚĂ	69
Comuniune liturgică cu Dumnezeu și comuniune cu Dumnezeu în isihasm Episcop CLIMENT de Irpeni	83
The Eucharist as basis of godliness in the tradition of the Holy Fathers Archimandrite Teofan MADA	89
Eucharistic sacrament in the theology of Saint Cyril of Alexandria PhD. Vasile CRISTESCU	106
De la Golgota la altar. Comuniune euharistică și sfințenie la Sfântul Chiril al Ierusalimului Diac. asist. dr. Florin Toader TOMOIOAGĂ	118
Euharistia Bisericii și conștiința euharistică a creștinilor Pr. prof. univ. dr. Gheorghe POPA	131
Importanța Euharistiei și ascetica în gândirea ortodoxă contemporană Prof. Serghei BORTNIK	137

Filocalia și Sfânta Liturghie	
Pr. conf. univ. dr. Konstantinos KARASARIDIS	145
Fenomenologia Sfintei Euharistii: participare și distanță	
Lect. univ. dr. Nicolae TURCAN	162
Episcopul martir Nicolae Popovici al Oradei – un exeget al fundamentării epiclezei euharistice	
Pr. prof. univ. dr. Nicolae CHIFĂR	169
Holy Eucharist Nowadays: Pastoral-Spiritual Prolegomena	
Fr. Adrian Lucian DINU	180
Euharistia în iconografia ieșene	
Asist. drd. Bogdan COJOCEA, Lect. dr. Georgeta MERIȘOR DOMINTE, Lect. dr. Stelian ONICA, Asist. dr. asoc. Petru SOFRAGIU, Asist. drd. Vasile TUDOR, Lect. dr. Marina VRACIU.....	189
Reforming Eucharistic practices; reshaping tradition. Partaking in the sacraments of the Eucharist and confession in the Orthodox Church of Finland since 1970	
Prof. Pekka METSO	216
L'Eucharistie selon Vatican II	
Prof. Joseph FAMERÉE	242
Aspecte pastorale privind relația duhovnic-penitent înainte, în timpul și după oficierea Tainei Mărturisirii	
Pr. prof. univ. dr. Viorel SAVA	252
Terminologia liturgică în <i>Peregrinatio Egeriae ad loca sancta</i>. Studiu lingvistic	
Prof. univ. dr. Traian Diaconescu	271
Sfânta Taină a Mărturisirii – modalitate de evaluare sinceră a omului în fața lui Dumnezeu	
Conf. univ. dr. Carmen-Maria BOLOCAN	303
<i>Secțiunea a III-a</i> <i>Trăire filocalică și filantropie</i>	
Tradiția isihastă și fundamentul ei în teologia Sfântului Grigorie Palama	
Pr. dr. Roger CORESCIUC	321
Ipostaze ale trupului omenesc în scrierile filocalice	
Pr. Cristian-Alexandru BARNEA	332
Misterul euharistic și viața duhovnicească la Părinții Filocalici și arhim. Sofronie Saharov	
Ierom. Nathanael NEACȘU	353
Filocalie și filantropie la Sfântul Paisie Velicicovski	
Pr. prof. univ. dr. Ion VICOVAN	364

Teognosie în scrierile filocalice

Pr. prof. univ. dr. Gheorghe PETRARU 380

Paisianismul la Mănăstirea Neamț

Arhim. drd. Benedict SAUCIUC 397

Mitropolitul Iacov Stamati și mănăstirea Neamț

Pr. lect. univ. dr. Daniel NIȚĂ-DANIELESCU 411

*Secțiunea a IV-a**Miscellanea***Răsplata în opera Sfântului Ioan Gură de Aur**

Pr. prof. univ. dr. Constantin RUS 439

Compozitorul Ivan Moody la 50 de ani – „Supplication for Peace”

Pr. asist. Gabriel I. NASTASĂ 457

Lista autorilor 473

Prin Euharistie și Filocalie către o viață plină de sens și bucurie

† Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Omul zilelor noastre este din ce în ce mai profund hăituit de fantoma golului lăuntric, a disperării și tristeții, a plictiselii în mod deosebit.

În fața unei astfel de situații care definește tot mai mult și tot mai numeroși oameni, Biserica Îl mărturisește pe Hristos – „Calea, Adevărul și Viața” – Singurul aducător de sens, lumină și bucurie.

Hristos este mărturisit lumii spre cunoaștere prin trăire, în realitatea euharistică și filocalică a prezenței Sale. Împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului, pe de o parte, și harul dobândirii frumuseții dumnezeiești prin starea de pocăință și bucurie, pe de altă parte, oferă înfometatului de sens și însetatului de bucurie al zilelor noastre pâinea cea spre ființă și apa cea vie.

Îmbinarea armonioasă între viața axată pe Euharistie și dobândirea stării de liniște lăuntrică prin rugăciunea din fiecare moment al vieții deschide omului calea spre plinătate, autenticitate și bucurie. Cele două aripi care-l ajută pe om să străbată văzduhul acestei vieți și pătrunderea în veșnicie sunt Euharistia și „starea de prezență ca o continuă țâsnire către Dumnezeu”¹, cum mărturisea Părintele Arsenie Papacioc. Împărtășirea cu Sfintele Taine, prin care se realizează „un schimb de vieți între om și Dumnezeu”², și „totala afundare în Dumnezeu”³ prin rugăciune în răstimpul dintre două Liturghii creează ambianța adecvată unei existențe pline de Dumnezeu și de creația Sa.

Mărturisirea Părintelui Miron Mihăilescu, un preot de parohie de lângă Sibiu, arată posibilitatea descoperirii drumului care duce spre viețuirea întru adevăr, fără teama de a greși: „Între o împărtășanie și următoarea, hrana noastră este chemarea «Doamne», venită din adânc,

¹ *Ne vorbește Părintele Arsenie*, vol. 2, text îngrijit de Pr. Ioanichie Bălan, Ed. Mănăstirea Sihăstria, 2010, p. 37.

² Arhim. Zaharia Zaharou, *Lărgiți și voi inimile voastre*, trad. M. Mariam Vicol, Ed. Reîntregirea, 2009, p. 139.

³ Arhim. Sofronie Saharov, *Nașterea întru Împărăția cea neclătită*, trad. din limba rusă de Ierom. Rafail Noica, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2003, p. 21.

rostită neîncetat nu prin cuvinte, ci ca o stare permanentă a inimii ce-L recunoaște uimită pe Dumnezeu, și numai pe El, în toate. Acest «Doamne» este un fel de cântare continuă a inimii, de admirație și mulțumire, încredințarea că El e veșnic cu noi”⁴. Părintele Miron vorbește despre „rugăciunea inimii, suspinul continuu al inimii”, care umplu viața omului între împărtășirea cu Hristos euharistic care a avut loc și cea care urmează să vină: „Canonul, cuprinzând rugăciunile dinainte și după Sfânta Împărtășanie, e o stare de fapt a inimii omului în fața lui Dumnezeu, clipă de clipă, nu numai când ne împărtășim. Aici cel mai important rol îl are rugăciunea inimii, suspinul continuu al inimii care se dorește a fi umplută cu Hristos, nesuferind să bată singură, în gol. Starea de canon e starea de fiecare clipă. În fiecare clipă, de dimineața până seara, am în vedere că sunt împărtășit și, de cu seară, îmi vine râvna să repet împărtășirea și mâine, ca să pot trăi și mâine. Deja, seara, mă preocupă grija ca mâine să nu rămân neîmpărtășit. De dimineață până seara am tot mulțumit lui Dumnezeu, iar seara mă pregătesc pentru o nouă împărtășire. Asta e o stare de spirit care trebuie să fie continuă.”⁵

Dacă aceasta este percepția unui preot, cu familie și enoriași trăitori în tumultul vieții de cetate, cu atât mai mult viețuitorii pustiei au fost pătrunși de acest adevăr. Sfinții Calist și Ignatie Xanthopol, vorbind despre „împărtășirea și cuminecarea continuă”, mărturisesc despre „mărirea bunătăților” duhovnicești care izvorăsc din Dumnezeiasca Liturghie: „Nimic nu ne ajută și nu contribuie așa de mult la curățirea sufletului și la luminarea minții, și la sfințirea trupului, și la prefacerea amândurora spre o stare mai dumnezeiască și la nemurire, ba și la biruirea patimilor și a demonilor sau, mai potrivit spus, la unirea cu Dumnezeu cea mai presus de fire, ca împărtășirea și cuminecarea continuă, cu inimă și simțire curată, pe cât e cu putință omului, cu preacuratele și nemuritoarele și de viață făcătoarele Taine, cu însuși cinstitul Trup și Sânge al Domnului și Dumnezeului, și Mântuitorului nostru Iisus”⁶.

Părintele Dumitru Stăniloae, sub egida căruia se desfășoară această întâlnire, pornind de la mărturisirea Sfinților Calist și Ignatie din Filocalie, spune că: „Nu numai prin iubire ca simțire se susține comuniunea în Biserică, oricât ar accentua unii aceasta, ci și printr-o putere obiectivă, ontologică, dumnezeiască, ce ne vine prin Trupul lui Hristos”⁷.

⁴ Părintele Miron Mihăilescu, *Vorbește Dumnezeu*, Ed. Christiana, București, 2005, p. 232.

⁵ *Iubind ca Dumnezeu. Liturghii după Liturghii cu Părintele Miron Mihăilescu*, Ed. Christiana, București, 2004, pp. 259-260.

⁶ *Filocalia sau Culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. VIII, traducere, introduceri și note de Dumitru Stăniloae, Ed. Humanitas, București, p. 190.

⁷ *Ibidem*, notă la p. 192.

Euharistia și iubirea de frumosul dumnezeiesc, manifestate în nenumărate ipostaze, susțin viața omului întru adâncime, înălțime și cuprindere. Una fără cealaltă sunt de neconceput în viața căutătorului de Hristos. Prezența lor în viața omului, adâncirea în ele, receptivitatea pentru a fi pătruns de ele, dorul după acestea oferă răspunsul, arată calea, deschid perspectiva autenticității existenței aici ca pregustare a veșniciei de dincolo.

Cuvânt înainte

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași a organizat și în acest an, 2014, tradiționalul simpozion internațional pe subiecte de mare interes teologic.

Având în vedere, pe de o parte, tema omagială rânduită de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, „Euharistia”, iar pe de altă parte împlinirea a 220 de ani de la mutarea la viața veșnică a Cuviosului Paisie Velicicovschi, dezbaterile simpozionului Facultății noastre a cuprins ambele subiecte. Astfel tema simpozionului din anul mântuirii 2014 a fost „Comuniune euharistică și trăire filocalică”.

Cele două teme, deși diferite, au o strânsă legătură, întrucât lectura și trăirea scrierilor filocalice conduc, întâi de toate, spre Sfânta Euharistie, spre comuniunea cu Hristos și a oamenilor între ei. Mai mult chiar, citirea operelor Sfinților Părinți ajută la o mai bună înțelegere a importanței și folosului Sfintei Împărtășanii, dar și la creșterea dorului după Împărtășirea cu Hristos euharistic.

Scopul principal al acestui simpozion, ca de altfel și al celor de până acum, a fost acela ca temele dezbătute în cadrul lucrărilor simpozionului, în urma referatelor susținute și discuțiilor purtate, să primească, pe cât posibil, un nou impuls pentru gândirea teologică, precum și un duh nou pentru viața creștină.

Adăugăm și faptul că simpozionul din acest an, ca și cel de anul trecut, precum și cele ce vor urma cu ajutorul lui Dumnezeu, a fost pus sub egida „Dumitru Stăniloae”, acum având loc cea de-a doua ediție.

Organizat în colaborare cu Centrul de Cercetare (în Teologie) „Filaret Scriban” al Facultății, cu Centrul eparhial Iași, lucrările simpozionului s-au desfășurat, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Mitropolit Teofan, la Iași, în zilele de 15-17 mai.

Manifestarea a fost deschisă în mod oficial în Aula „Mihai Eminescu” a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași de către subsemnatul. În cuvântul rostit cu acest prilej, am evidențiat importanța subiectelor propuse spre dezbateri, precum și nădejdea în roadele (teoretice și practice) acestuia pentru gândirea și trăirea creștină.

Lucrările simpozionului au fost binecuvântate de prezența și cuvântul Înaltpreasfințitului Părinte Mitropolit Teofan intitulat: „Prin Euharistie și Filocalie către o viață plină de sens și bucurie”.

În intervenția sa, Părintele Mitropolit a arătat că într-o lume în care omul „este din ce în ce mai profund hăituit de fantoma golului lăuntric, a disperării și tristeții, a plictiselii în mod deosebit, Biserica Îl mărturisește pe Hristos – «Calea, Adevărul și Viața» – Singurul aducător de sens, lumină și bucurie”. Mai departe Părintele Mitropolit susține că tocmai Sfânta Împărtășanie și Filocalia sunt adevăratele remedii pentru curmarea dramei omului postmodern: „împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului, pe de o parte, și harul dobândirii frumuseții dumnezeiești prin starea de pocăință și bucurie, pe de altă parte, oferă înfometatului de sens și însetatului de bucurie al zilelor noastre pâinea cea spre ființă și apa cea vie”. Citând mari duhovnici mai noi (arhim. Arsenie Papacioc, arhim. Zaharia Zaharou, arhim. Sofronie Saharov, pr. Miron Mihăilescu, precum și pe marele teolog Dumitru Stăniloae) sau părinți filocalici (Calist și Ignatie Xanthopol), Arhipăstorul Moldovei concluzionează că „Euharistia și iubirea de frumosul dumnezeiesc, manifestate în nenumărate ipostaze, susțin viața omului întru adâncime, înălțime și cuprindere. Una fără cealaltă sunt de neconceput în viața căutătorului de Hristos”.

La deschiderea acestui eveniment academic a mai participat, cu un mesaj, și delegatul Domnului Rector al Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Prof. univ. dr. Ovidiu-Gabriel Iancu, prorectorul responsabil cu Programele de Master și de Doctorat din cadrul celei mai vechi universități moderne din România.

După alocuțiunile oficiale, corul bărbătesc „Mitropolit Iosif Naniescu” al Facultății de Teologie a susținut prima parte a Concertului „Lăudați pe Domnul”, ajuns deja la ediția a VI-a, piesele interpretate fiind de factură religioasă.

A urmat, apoi, conferința susținută de către Preacucernicul Părinte Viorel Ioniță, Profesor asociat al Facultății de Teologie „Justinian Patriarhul” din București, Consilier Patriarhal onorific, care a deschis astfel șirul referatelor din cadrul simpozionului. Conferința prezentată de Părintele Profesor Viorel Ioniță s-a intitulat „Contribuții ortodoxe cu privire la Taina Sfintei Euharistii în context intercreștin pe plan mondial”. În continuare, corul facultății a susținut cea de-a doua parte a concertului, aceasta având un conținut patriotic-popular.

Lucrările simpozionului au continuat în zilele următoare, 16 și 17 mai, în Sala „Studium” a Facultății de Teologie „Dumitru Stăniloae”. O (primă) urmare concretă a acestui simpozion o constituie apariția

volumului de față, el având titlul manifestării academice: „Comuniune euharistică și trăire filocalică”.

Volumul, structurat în trei secțiuni, cuprinzând cea mai mare parte dintre contribuțiile participanților la acest eveniment academic, nădărdum să reprezinte o modestă contribuție la cercetarea teologică românească.

Prima secțiune, *In memoriam* Dumitru Stăniloae, conține o scurtă și semnificativă evocare a Părintelui Dumitru Stăniloae semnată de Înaltpreasfințitul Andrei, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului și Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului. Intitulată „Bucurați-vă că sunteți într-o adevăr”, evocarea „sentimentală”, cum o califică autorul, îl prezintă pe Părintele Stăniloae ca având „chip blajin și luminat” care amintește de „icoanele isihăștilor bizantini”. Părintele Mitropolit face trimitere la întâia întâlnire cu Părintele Dumitru Stăniloae, prin anii 1970, timp în care era „student laic în București”. Fiind „fascinat” de teologie, un student teolog l-a invitat să-l „asculte” pe Părintele Stăniloae. Prima impresie despre marele profesor a fost aceea că avea un chip „liniștit și blând” și că „vorbea moderat”, „din suflet și cu convingere”. L-a „uimit”, de asemenea, apropierea pe care o avea „nu numai de somitățile teologice, ci și de credincioșii simpli și cu multă evlavie”. Mai târziu, evocă Părintele Mitropolit, ajungând student la Institutul Teologic Universitar din Sibiu și auzind că vine Părintele Stăniloae, l-a înconjurat „cu mult drag”, rugându-l să adreseze câteva cuvinte studenților, în capelă. Deși nu le-a spus multe, Părintele Mitropolit a reținut apoftegma cu care a încheiat cuvântul: „Bucurați-vă că sunteți într-o adevăr”! Ulterior, devenind preot în Turda, autorul l-a vizitat de mai multe ori „la căsuța lui de pe strada Cernica” unde trăia cu „prezbitera Maria, care se comporta ca o măicuță”. În vremea aceea lucra la al zecelea volum din *Filocalie*, fiind preocupat de „modul în care abordarea teologică poate deveni duhovnicească”. Ultima „întâlnire” a avut loc în 1993, la catafalcul lui, chipul Părintelui Stăniloae fiind „senin, ca un sfânt”. În continuarea evocării sale, Părintele Mitropolit îl prezintă pe Părintele Dumitru Stăniloae ca „mărturisitor”, întrucât a petrecut cinci ani în închisorile comuniste pentru motivul că „a participat la activitățile mișcării Rugul Aprins”. Autorul afirmă, în finalul evocării, că „activitatea dușmănoasă” era de fapt „o preocupare duhovnicească de cea mai înaltă ținută, iar colaborarea la Gândirea nu avea nimic legionar”, scrisul său fiind „elevat, duhovnicesc și, uneori, naționalist”.

A doua contribuție dedicată Părintelui Stăniloae este semnată de Părintele lector dr. Gheorghe Holbea de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” din cadrul Universității din București. Intitulat „Părintele Dumitru Stăniloae – itinerar filocalic”, referatul începe cu un citat al Părintelui Dumitru Stăniloae despre locurile în care L-a căutat pe

Dumnezeu (la oamenii din satul său, în cărți și în simboluri) și cum L-a descoperit în scrierile Sfinților Părinți ai Bisericii. După cum o arată și titlul, autorul evidențiază în referatul său preocuparea Părintelui Stăniloae pentru învățătura Sfinților Părinți și, plecând de la ei, în ce măsură aceasta poate fi „asumată și valorizată încât să fie actuală și să răspundă cerințelor omului recent”. În urma unei profunde analize în acest sens, autorul afirmă, cu dovezi, că „opera părintelui Stăniloae reprezintă modelul theologisirii autentice, în care duhul patristicii răsăritene este tălmăcit omului epocii noastre într-un mod care înseamnă: fidelitatea creatoare față de trecut, imperativele lumii contemporane și perspectiva eshatologică”. La acestea, autorul adaugă, citându-l pe teologul A.M. Allchin, „caracteristica dominantă a teologiei Părintelui Dumitru Stăniloae este spiritul ei de sinteză” a trei elemente: „teologia dogmatică, spiritualitatea filocalică și dialogul cu literatura, poezia, cultura în general”. Subliniind impactul deosebit al traducerii Filocaliei, citându-l pe teologul englez Andrew Louth, autorul afirmă că aceasta (filocalia) a determinat o dublă receptare: fizică și noetică. În continuare, după ce face o incursiune în istoria Filocaliei, părintele profesor Holbea se oprește asupra Filocaliei românești, opera părintelui Dumitru Stăniloae, care a tradus „peste 10.000 pagini filocalice, din care 4.000 de pagini sunt texte traduse de teologul român pe lângă textele clasice ale Filocaliei grecești”. Și tocmai pentru această excepțională contribuție Andrei Pleșu îl numește pe Părintele Stăniloae „omul instituție”. Autorul referatului, după ce realizează o prezentare istorică a apariției Filocaliei românești, subliniază importanța acesteia citându-i pe marii teologi și oameni de cultură care s-au pronunțat asupra ei. Astfel, îi citează pe Diac. Ioan Ică jr., Emil Cioran, D. Neeser, cel din urmă, de pildă, afirmând că „opera părintelui Stăniloae, chiar în formele ei cele mai sistematizate, este doxologie și rugăciune”. În partea a doua a referatului, autorul evidențiază „câteva caracteristici ale teologiei Părintelui Stăniloae”, ele constituind „direcțiile-testament” ale gândirii marelui teolog român, pe care, insistă autorul, „teologia contemporană va trebui să le valorifice permanent în scopul de a oferi o teologie autentică ce respiră duhul patristic și este, deopotrivă, capabilă să răspundă nevoilor duhovnicești ale omului vremurilor noastre”. Ultimul aspect prezentat de părintele Holbea este „omul îndumnezeit al Filocaliei vs. omul inuman al ideologiilor”, ambele mișcări (iluminismul, „cu întregul lui cortegiu de ideologii”, și neo-isihasmul ortodox) apărute pe scena europeană în veacul al XVIII-lea au încercat să definească omul de pe poziții distincte.

Ultimul referat al acestei secțiuni a fost cel al domnului Alexandru Prelipcean, ostenitor asociat al facultății noastre cu preocupări în domeniul teologiei Părintelui Stăniloae. În referatul intitulat „Terminologia

euharistică în cuprinsul Filocaliei românești a Părintelui Dumitru Stăniloae: concepte și înțelesuri”, autorul încearcă să ofere cititorului o paletă largă de termeni sinonimici ai conceptului de „Euharistie”. Autorul este preocupat să vadă în ce manieră a fost receptată de către marele teolog român terminologia biblică în cadrul scrierilor de natură ascetico-mistice. De asemenea, autorul încearcă să sondeze termenul în sine și în cadrul notelor de subsol, redactate de Părintele Dumitru Stăniloae.

Secțiunea a doua a volumului simpozionului, pusă sub genericul „Sfânta Taină a Mărturisirii și comuniunea euharistică a Bisericii”, este deschisă de referatul părintelui profesor Viorel Ioniță. Intitulat „Sfânta Euharistie – Taina unității Bisericii. Contribuții ortodoxe la nivel intercreștin internațional”, referatul părintelui profesor, posesor al unei însemnate experiențe în dialogul teologic, debutează cu descrierea conceptului de „noua sinteză patristică”, sintagmă utilizată de preotul George Florovsky „încă din deceniul al 3-lea al secolului trecut”. De aici s-a ajuns la conceptul de „eclesiologie euharistică”, „născut din preocupările biblice și patristice” ale părintelui Nicolae Afanasiev de la Institutul Sfântul Serghie din Paris, care a fost influențat de Serghei Bulgakov „în legătură cu centralitatea Sfintei Euharistii în viața Bisericii”. În viziunea sa, diversele sisteme de eclesiologie pot fi reduse la două: eclesiologia universală (își are originea în teologia Sfântului Ciprian) și eclesiologia euharistică. Astfel, Nicolae Afanasiev se „înscrie printre teologii ortodocși care au contribuit la ceea ce se numește eclesiologia Bisericii locale, una din contribuțiile majore ale teologiei ortodoxe la dezbaterile eclesiologice la nivel internațional pe parcursul secolului al XX-lea”. O altă contribuție importantă la eclesiologia euharistică ortodoxă a adus-o mitropolitul de Pergam Ioannis Zizioulas, „care s-a făcut cunoscut pe plan internațional prin sublinierea rolului episcopului atât în calitate de protos al Sfintei Euharistii, cât și de garant al succesiunii apostolice și al comuniunii Bisericilor locale întreolaltă”. Între teologii ortodocși preocupați de eclesiologia euharistică se numără și Părintele Dumitru Stăniloae, acesta criticând „pe drept cuvânt eclesiologia euharistică, despre care spunea că îi lipsește dimensiunea sobornicității” și pe care marele teolog român a expus-o „în forma unei sobornicități deschise”, precum și prin precizarea că „oricât de importantă ar fi Sfânta Euharistie pentru definirea Bisericii, ea nu poate să exprime singură întreaga taină a Bisericii”. În partea a doua a referatului, părintele profesor Viorel Ioniță subliniază influența pe care teologii ortodocși (în special Nicolae Afanasiev) au exercitat-o atât asupra eclesiologiei romano-catolice (în documentele Conciliului II Vatican), cât și asupra eclesiologiei altor Biserici (Biserica Angli-

cană, Biserica Veche Catolică și Bisericele protestante). În finalul referatului, autorul amintește și de lucrările celei de-a 25 Conferințe teologice interconfesionale desfășurată la Institutul Teologic de grad Universitar din București (1975) și de contribuția adusă de teologii români (părintele Dumitru Stăniloae și părintele Dumitru Radu) la această esențială problemă teologică.

Următorul referat a fost cel al Preasfințitului Climent de Irpeni, Vicar al Mitropoliei de Kiev. Sub titlul „Convorbirea cu Dumnezeu în Liturghie, convorbirea cu Dumnezeu în isihasm”, autorul, în debutul referatului scoate în evidență faptul că creștinul în general și ascetul în special, au căutat ca „în viața lor să se asemene lui Hristos”. Plecând de la învățătura Sfântului Teofan Zăvorâtul, care face distincție între lucrarea „materialnică sau viața îmbunătățită” și lucrarea „lăuntrică sau viața contemplativă”, referentul dezvoltă conceptul de viață contemplativă, cea care face și obiectul Filocaliei, tema principală a acesteia fiind practica rugăciunii isihaste. În elaborarea temei de față, autorul citează din Georges Florovsky, Sfântul Grigorie Teologul, Sfântul Ioan de Kronstadt, Sfântul Chiril al Ierusalimului ș.a. Referindu-se la exprimarea dragostei față de Dumnezeu și la unirea cu Acesta, autorul afirmă că „cel mai înalt mijloc este Taina Euharistiei”, aceasta fiind apogeul trăirii creștine, superioară rugăciunii isihaste: „dacă în isihasm noi ne unim numai cu Dumnezeu, în Taina Euharistiei noi ne unim încă și unul cu altul și așa ne unim în Unicul Trup al lui Hristos”, deoarece în „Euharistie nevăzut, dar cu adevărat se deschide plinătatea Bisericii, fiecare liturghie fiind săvârșită în comuniune cu întreaga Biserică”.

Despre „Sfânta Euharistie ca bază a gândirii în tradiția Sfinților Părinți” a scris arhim. Teofan Mada de la Tacultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității din Arad. În contribuția sa, autorul afirmă că teologia euharistică a cunoscut o dezvoltare semnificativă în urma controverselor antiariene. Apărătorii Ortodoxiei, referindu-se la rolul esențial al Trupului lui Hristos în cadrul operei de mântuire, au insistat să atragă atenția cu privire la necesitatea împărtășirii euharistice, cu Trupul și Sângele Domnului. În studiul său, autorul s-a oprit asupra celor mai reprezentativi Sfinți Părinți de până la Sfântului Grigorie Palama. Învățăturile Sfinților Chiril al Alexandriei, Grigorie de Nyssa, Ioan Gură de Aur, Maxim Mărturisitorul, Ioan Damaschin și Nicolae Cabasila sunt de o importanță specială în problemă euharistică.

Dacă autorul de mai sus s-a inspirat în referatul său din scrierile mai multor Sfinți Părinți ai Bisericii, profesorul Vasile Cristescu, din cadrul facultății noastre, abordează Taina Sfintei Euharistii doar în lumina

scrierilor Sfântul Chiril al Alexandriei. În prezentarea sa, „Taina Euharistiei în teologia Sfântului Chiril al Alexandriei”, autorul afirmă că în operele teologice în care abordează tema unirii credincioșilor cu Hristos prin Taina Euharistiei, Sfântul Chiril nu se limitează doar la tratarea strictă a acesteia, ci leagă împreună cele trei modele ale unității: unitatea celor trei persoane divine, unirea Cuvântului cu Trupul Lui, și unitatea credincioșilor cu Dumnezeu și între ei laolaltă. Este afirmată cu putere atât prezența reală a lui Hristos în Euharistie, cât și prezența Duhului Sfânt în ea, argumentând-o și explicând-o cu multe trimiteri din Sfânta Scriptură. Persoanele lui Hristos și a Duhului Sfânt sunt astfel văzute ca indisolubil unite și în Taina Sfintei Euharistii. Prezența personală și lucrarea Duhului Sfânt în Euharistie este premiza unei noi uniri, în care trupul lui Hristos se amestecă cu trupul credincioșilor, aceștia devenind la rândul lor uniți nu numai sufletește, ci și cotrupești.

O abordare importantă a temei simpozionului o reprezintă referatul părintelui diac. Florin Teodor Tomoioagă, el fiind elaborat pe baza teologiei Sfântului Chiril al Ierusalimului. Cu titlul „De la Golgota la altar. Comuniune euharistică și sfințenie la Sfântul Chiril al Ierusalimului”, autorul dezvoltă tema Sfintei Euharistii în mai multe puncte. După ce se referă, mai întâi, la Catehezele Sfântului Chiril în general, apoi la „lucrarea răscumpărătoare a lui Hristos” (demnitatea arhierescă a lui Hristos, necesitatea și rostul întrupării, răscumpărarea prin jertfa și moartea lui Hristos), autorul intră în subiectul propriu-zis prin abordarea „raportului dintre taina răscumpărării și Sfintele Taine ale Bisericii”, în general, după care aprofundează subcapitolul „Euharistia-Taină a comuniunii și a sfințeniei”. Prin această Sfântă Taină, subliniază autorul, „creștinul nu doar participă la un anumit eveniment soteriologic, ci Îl primește în sine pe Hristos. De la statutul de participant la evenimentele mântuirii, creștinul trece la cel de hristofor, ...consecința finală a împărtășirii este însă unirea desăvârșită cu Hristos”, Euharistia fiind „sub toate aspectele și Taină a sfințeniei”. Autorul menționează și un element, se pare unic la Sfântul Chiril al Ierusalimului, anume prezența unei „anti-euharistii”, ea fiind constituită, în viziunea Sfântului Chiril, de „divertismentul lumii antice: teatrul, cursele de cai, vânătoarea și sărbătorile păgâne, la acestea din urmă consumându-se carne, pâine sau alte feluri de mâncare, pângărite prin invocarea demonilor”. În finalul celei de-a cincea Cateheze, Sfântul Chiril face îndemnul către creștini de a nu renunța la „darul sfânt al Euharistiei”: „Să nu vă despărțiți de Împărtășire, ca nu cumva, din pricina întinăciunii păcatelor, să vă lipsiți de aceste sfințite și duhovnicești Taine”. Autorul își încheie referatul concluzionând că „Euharistia,

ca Taină a comuniunii și sfințeniei este cea care realizează prin excelență actualizarea Crucii și Învierii în viața fiecărui creștin, transformându-l într-un hristofor, într-un purtător de Hristos”.

Un interesant referat pe tema simpozionului este cel al părintelui profesor Gheorghe Popa. Sub titlul „Euharistia Bisericii și conștiința euharistică a creștinilor” autorul arată, în introducere, că „procesul de secularizare a influențat profund sensibilitatea, vocația și conștiința noastră eclesială”, în sensul că, potrivit afirmației unui teolog grec (Christos Yannaras), „mulți creștini sunt prezenți în biserică fără să aibă conștiința că formează o comunitate euharistică”. În tratarea propriu-zisă a temei, autorul abordează trei idei principale: relația dintre Euharistie și Biserică (dezvoltă problema instituirii Sfintei Euharistii și a constituirii Bisericii), prezența euharistică a lui Hristos în Biserică și conștiința euharistică a creștinilor (aici îl citează pe Sfântul Apostol Pavel, care vorbește de Trupul tainic al lui Hristos, și pe Sfântul Ioan Gură de Aur, care afirma că „o conștiință euharistică autentică nu separă niciodată altarul euharistic al Bisericii, de altarul euharistic al fiecărei inimi hristofore și pnematofoare”: „între cap și trup nu există nici un interval; dacă ar exista un asemenea interval atunci capul nu ar fi cap și trupul nu ar fi trup”) și conștiința euharistică a creștinilor în orizontul crontradițiilor istoriei. În această ultimă parte, autorul, după ce arată că această conștiință (euharistică) a creștinilor s-a născut în „sânul contradicțiilor unei istorii marcată de păcat, în orizontul puterii constrângătoare a Imperiului Roman, răspândindu-se ca o stare de spirit în întregul imperiu”, citând din Epistola către Diognet, subliniază modul de viață de o aleasă și înaltă trăire a creștinilor din primele secole, model conștiinței euharistice a Bisericii spre care trebuie să tindem și astăzi.

Profesorul Serghei Bortnik de la Academia Teologică „Petru Movilă” din Kiev a susținut referatul cu titlul „Importanța Euharistiei și ascezei în gândirea ortodoxă contemporană”. În introducerea referatului său, autorul își exprimă opinia potrivit căreia, „într-o numită măsură, putem vorbi despre opoziția a două tradiții în Teologia Bisericii Ortodoxe: renașterea teologiei euharistice, pe de o parte, și lucrarea ascetică monahală, pe de altă parte”. Mai departe, referindu-se la preocupările sale în vederea susținerii tezei de doctorat dedicată teologiei Mitropolitului Ioan Zizioulas (teză publicată în 2014), autorul afirmă că a „încercat” să pună teologia lui Zizioulas în contextul dezvoltării teologiei ortodoxe din secolul al XX-lea. În referatul de față, autorul își propune să dea un răspuns criticii aduse de Kalivik Berger cu privire la abordările deosebite în teologia ortodoxă, respectiv în cea greacă (reprezentată de Mitropolitul

Ioan Zizioulas) și cea română (reprezentată de Părintele Dumitru Stăniloae). Răspunsul său la această aparentă contradicție este acela că cei doi mari teologi aparțin diferitor generații și că fiecare a dezvoltat teologia sa într-un context dat.

În continuarea referatului său, autorul afirmă că secolul al XX-lea cunoaște un impuls deosebit „în dezvoltarea teologiei euharistice”, ai cărui reprezentanți sunt prof. Nicolae Afanasiev, prof. Alexandru Schmemmann și „chiar” mitropolitul Ioan Zizioulas, aceștia fiind menționați și în manualul de Teologie ortodoxă contemporană al prof. Karl Christian Felmy. În încercarea de armonizare a punctelor de vedere exprimate de cei amintiți mai sus, autorul referatului se folosește de lucrările profesorului german Christophe Gestrich (specialist în teologia ortodoxă contemporană) și ale celebrului profesor și mitropolit Kallistos Ware.

Referatul părintelui profesor Konstantinos Karaisaridis de la Facultatea de Teologie din Tesalonic (Grecia), „Filocalia și Sfânta Liturghie”, a fost unul de mare importanță în cadrul lucrărilor simpozionului. În referatul său, autorul subliniază faptul că deși filocalia are „ca principală preocupare metoda urcușului duhovnicesc al persoanei”, ea „nu neglijează împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului, în cadrul Sfintei Liturghii a comunității”. Aceasta, întrucât „viața duhovnicească a ascetului, a anahoretului sau chiar a celui ce dorește să trăiască departe de zgomotul lumii, nu se dezvoltă într-o izolare de comunitatea euharistică, iar comunitatea euharistică nu rămâne neinfluențată de dezvoltarea vieții duhovnicești a ascetului”. Iar asceza, „calea desăvârșirii în viziunea filocalică, nu poate ajunge la desăvârșire, la împlinire, decât prin Sfânta Euharistie, în cadrul Sfintei Liturghii”. După aceste afirmații fundamentale, autorul le dezvoltă făcând o incursiune în rânduiala Sfintei Liturghii, începând cu Sfânta Proscomidie. Începe cu Sfânta Proscomidie, deoarece „întreaga rânduială a proscomidiei este asociată cu evenimente și simbolisme ce au legătură, pe de o parte, cu Nașterea Domnului, iar pe de alta, cu Patimile și moartea Sa”. În partea a doua a referatului, părintele profesor face o analiză a momentelor mai importante din cadrul Sfintei Liturghii, subliniind simbolistica lor, făcând însă și precizarea, foarte importantă: „...înaintând spre finalul Sfintei Liturghii, simbolismele s-au restrâns, s-au redus. Acum avem în fața noastră pe Însuși Domnul. Suntem cuprinși de frică și de uimire de aceleași sentimente pe care le-au trăit ucenicii fiind părtași arățărilor Domnului de după Înviere”. În finalul referatului părintele profesor subliniază faptul că în Sfânta Liturghie noi trecem „de la simbol la realitate”, că doar în cadrul Sfintei Liturghii are loc „comuniunea noastră deplină, desăvârșită cu Hristos”, iar împărtășirea

aici cu Trupul și Sângele Domnului ne dă „certitudinea comuniunii depline cu Dumnezeu în viața viitoare”.

Un alt referat a aparținut părintelui lector universitar dr. Nicolae Turcan la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. În contribuția cu titlul „Fenomenologia Sfintei Euharistii: participare și distanță”, autorul abordează, după cum o exprimă limpede și titlul, două atitudini față de Sfânta Euharistie: una de participare, de comuniune, cealaltă de indiferență, de ignorare. În introducere, autorul, utilizând „limbajul fenomenologiei lui Jean-Luc Marion, afirmă că în fața Sf. Euharistii ne „aflăm în plină perplexitate: același fenomen se dovedește a fi atât fenomen saturat, cât și fenomen sărac”.

Un important referat cu privire la contribuția pe care un ierarh român a adus-o în problematica euharistiei, a fost cel al părintelui profesor Nicolae Chifăr de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității Lucian Blaga din Sibiu. În contribuția sa intitulată „Episcopul martir Nicolae Popovici al Oradiei – un exeget al fundamentării epiclezei euharistice”, autorul, în prima parte, prezintă reperele biografice ale celui care va deveni „episcopul martir”, după care se referă la teza sa de doctorat „Epicleza euharistică”, susținută la Facultatea de Teologie din Cernăuți în anul 1933. Lucrarea este, potrivit referentului, „un comentariu pertinent și un răspuns autorizat dat celor care contestă valoarea și necesitatea epiclezei la Sfânta Euharistie”. După ce realizează o temeinică argumentare scripturistică, episcopul Nicolae Popovici demonstrează „printr-o exegeză de o profunzime și logică de excepție că prefacerea darurilor euharistice s-a făcut înainte de cuvintele *Luați mâncați... și beți dintru acesta...*, prin binecuvântare și prin lucrarea Sfântului Duh”. Între altele, episcopul Nicolae „asociază lucrarea Sfântului Duh la prefacerea euharistică cu lucrarea aceluiași Duh Sfânt la zămislirea Domnului din Fecioara Maria”. Argumentarea sa biblică este însoțită de o similară argumentare patristică (citându-i pe Sfinții Justin Martirul și Filosoful și Irineu de Lugdunum), liturgică și canonică, elaborată cu aceeași „acrivie și competență științifică”.

Părintele lector dr. Adrian Lucian Dinu din cadrul Facultății noastre a susținut referatul intitulat „Sfânta Euharistie în prezent: o perspectivă pastoral-spirituală”. În demersul său științific, autorul aduce mărturii despre Sfânta Euharistie de la trei dintre părinții mari ai Ortodoxiei românești din vremea noastră: Cleopa Ilie, Constantin Galeriu și Dumitru Stăniloae. Toți trei sunt recunoscuți ca fiind buni cunoscători ai învățaturii Bisericii, ortodocși devotați, predicatori și cateheți cunoscuți. Din motivele menționate mai sus, autorul consideră esențială contribuția lor la înțelegerea și valorificarea a numeroase aspecte legate de Sfânta Euharistie.

Un referat special l-a constituit cel semnat de un colectiv de cadre didactice din cadrul specializării Artă sacră a facultății noastre, cărora li s-a alăturat doamna lector dr. Vraciu Marina din cadrul Facultății de Litere, Catedra de Slavistică. Referatul domniilor lor, intitulat „Euharistia în iconografia ieșene”, prezintă, în cuvinte și imagini, așa cum o indică și titlul, mai multe reprezentări ieșene, diverse (miniaturi, ornamentări, icoane și picturi murale, în total 54 de imagini de la diferite monumente bisericești), despre Euharistie. De reținut observația autorilor că, în acest domeniu, se poate urmări în decursul istoriei până în „contemporaneitate” o „tradiție iconografică ortodoxă de factură bizantină, cu unele episoade de influențări occidentale”. Mesajul referatului, dincolo de reliefarea asemănărilor și diferențierilor reprezentărilor pe tema Euharistiei, este acela de a sublinia că în cadrul facultății, la specializarea Artă sacră, la ambele cicluri de studii – licență și master –, se formează „viitorii specialiști ai ocrotirii și continuității valorilor creștine, îndeosebi ortodoxe și vizuale”.

Un referat aparte a fost cel al dr. Pekka Metso din Finlanda. Referatul are titlul „Reformarea practicilor euharistice, reconfigurarea tradiției. Împărtășirea în tainele Euharistiei și mărturisirii în Biserica Ortodoxă a Finlandei din 1970”. În contribuția sa, autorul afirmă că în Biserica Ortodoxă, celebrarea Euharistiei este percepută ca fiind nu doar un act central, dar și ceva ce ține de esența Bisericii: Euharistia exprimă ceea ce este Biserica. Cu toate acestea, chiar dacă Sfânta Liturghie și Euharistia sunt centrale în viața Bisericii, se poate observa o anumită tensiune între teorie și practică, și aceasta în modul în care Bisericele Ortodoxe exprimă ontologia euharistică a Trupului lui Hristos în realitate, în viața parohiei. Fără a exagera, susține autorul, putem spune că realitatea vieții sacramentale pare a fi separată de învățătura tainelor, în unele cazuri chiar până la contradicție. În privința Euharistiei, principala problemă constă în faptul că, deși este considerată pivotul principal în progresul spiritual și expresia principală a apartenenței la Biserică, din păcate, mulți creștini ortodocși nu o primesc în mod constant.

Un referat, de asemenea important, este cel al profesorului belgian Josepf Fameree. Catolic prin apartenența confesională, profesor (și fost decan) de teologie, autorul a susținut referatul intitulat „Euharistia după Vatican II”. În textul său autorul subliniază că cel de-al doilea Conciliu Vatican a declanșat reforma liturgică în urma unei temeinice și îndelungate pregătiri, de peste o jumătate de secol, având în vedere mișcările de reînnoire liturgică, biblică și patristică, „fără a uita de mișcarea ecumenică”. Reforma și-a propus conștientizarea credincioșilor cu privire la viața

creștină sau de sfințenie „prin participarea lor conștientă, activă și fructuoasă la marele mister al credinței celebrat prin liturghie, căreia i-a fost redat sensul autentic și original, peste tot acolo unde el a fost ocultat”. În această perspectivă, „liturghia eclesială a trebuit recentrată pe misterul pascal”. Astfel, liturghia devine apogeul și izvorul vieții Bisericii și al comuniunii fiecărei Biserici locale și al Bisericilor locale între ele.

Aspecte pastorale privind relația duhovnic-penitent înainte, în timpul și după oficierea Tainei Mărturisirii a fost referatul susținut de părintele profesor Viorel Sava de la Facultatea de Teologie „Dumitru Stăniloae” din Iași. După un subcapitol introductiv, în care este precizat locul Mărturisirii în cadrul celorlalte Taine, autorul tratează, mai întâi, pregătirea preotului pentru săvârșirea Sfintei Spovedanii, după care „duhovnicul ca pregătitor al credincioșilor pentru Taina Spovedaniei”. În partea a doua a referatului, sunt abordate, în două subcapitole, „duhovnicul și credinciosul în scaunul Mărturisirii” și „după Mărturisire”. Ideea centrală pe care o urmărește autorul este aceea de a demonstra că această Sfântă Taină, este „la fel de importantă, sfântă și cutremurătoare ca și celelalte Sfinte Taine” și că, din această perspectivă, pregătirea celor doi – a preotului și a penitentului – este esențială. Rezultatul conlucrării dintre cei doi, susține autorul, „se vede și în continuarea relației părinte-fiu duhovnicesc după ce s-a făcut mărturisirea păcatelor”.

Un referat deosebit de valoros a fost cel prezentat de renumitul clasicist, Traian Diaconescu, profesor la Facultatea de Litere din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza”. În referatul său, „Terminologia liturgică în *Peregrinatio Egeriae ad loca sancta* – studiu lingvistic”, autorul face o incursiune asupra terminologiei creștine, latinești și grecești, foarte bogate (termeni latini pentru: enoriași, ierarhi, monahi, pentru celebrarea Liturghiei, Euharistiei și pentru rugăciune, pentru predică și cateheză, alți termeni cu sens liturgic, pentru zilele săptămânii, termeni liturgici figurați; termeni grecești) în lucrarea „*Peregrinatio Egeriae*”. Prin cercetarea acestui „jurnal de călătorie”, afirmă autorul, „intrăm în contact cu ceremoniile desfășurate, la Ierusalim, în secolul al IV-lea p. Chr.”. De asemenea, potrivit mărturiei autorului, referatul de față vine să completeze o lipsă în cultura (teologică și nu numai) românească”. Cele două traduceri în limba română (Braniște, 1982 și Frișan, 2006) nu sunt însoțite de „contribuții academice axate pe studiul limbajului creștin în opera Egeriei, ca în filologia occidentală (Bastiannsen, 1994). În final, ne oprim la una dintre concluziile importante ale autorului, anume aceea că „latina creștină este o etapă novatoare în istoria limbii latine, nicidecum un limbaj «decadent» și, de asemenea, că trăsăturile sale distinctive, bine conturate

în secolul al IV-lea p. Chr., s-au perpetuat de două milenii, dovedind unitatea și continuitatea vocabularului creștin, din antichitate până azi”.

Ultimul referat al secțiunii a II-a este dedicat Sfintei Taine a Mărturisirii, susținut de Conf. univ. dr. Carmen-Maria Bolocan. Intitulat „Sfânta Taină a Mărturisirii-modalitate de evaluare sinceră a omului în fața lui Dumnezeu”, referatul abordează această dumnezeiască Taină tratând despre elementele fundamentale pe care ea le implică: penitentul, duhovnicul, pocăința, conținutul Spovedaniei, epitiimiile și dezlegarea. Pocăința și mărturisirea, afirmă autorul, „constituie modalitatea de a-L redescoperi pe Dumnezeu și pe noi înșine, de a ieși din impasul provocat de săvârșirea păcatului. Grație iertării obținute prin mărturisire, trecutul nu mai este o povară insuportabilă, ci o încurajare pentru viitor”.

Cea de-a treia secțiune, intitulată „Trăire filocalică și filantropie”, cuprinde mai multe contribuții dedicate acestei importante teme a Teologiei Ortodoxe, Filocalia. Referatul care a deschis această problemă a fost cel al părintelui dr. Roger Coresciuc, cadru didactic asociat al Facultății noastre, cu tema „Tradiția isihastă și fundamentul ei ascetic în teologia Sfântului Grigorie Palama”. După fireasca introducere, autorul în partea de început a referatului, într-un mic subcapitol, afirmă și susține învățătura potrivit căreia „isihia nu se dobândește prin eforturi intelectuale”. El opinează că „varietatea științelor, gradul de raportare al lor la realitățile concrete, aplicabilitatea concluziilor științifice nu sunt legate de progresul în viața duhovnicească și de descoperirea tainelor dumnezeiești”. Evident, continuă autorul, un om de știință poate avea o anumită contribuție la „cunoașterea reală a prezenței harului în creație”, însă „adesea știința rămâne la stadiul de cunoaștere naturală, orientată exclusiv spre lume și nu spre Dumnezeu”. În continuare autorul tratează despre „curăția minții – premisă și scop al viețuirii isihaste”, utilizând Triadele Sfântului Grigorie Palama. Potrivit acestuia, „mintea, curăția prin rugăciune și despățimire devine tron al harului dumnezeiesc”, iar ele devin, la rândul lor, premisă a Sfintei Liturghii, așa cum citim în rugăciunea de dinaintea citirii Sfintei Evanghelii: „strălucește în inimile noastre, Iubitorule de oameni Stăpâne, lumina cea curată a cunoașterii dumnezeirii Tale și deschide ochii gândului nostru spre înțelegerea evanghelicilor Tale propovăduiri”. În ultima parte a referatului său autorul dezvoltă ideea că „unirea e mai presus decât opțiunile catafatice sau apofatice”.

Un binevenit referat a fost și cel al părintelui dr. Cristian-Alexandru Barnea. În referatul său „Ipostaze ale trupului omenesc în scrierile filocalice”, autorul abordează, în șapte subpuncte, începând cu „trupul în starea

primordială". Adam, având un „trup nestricăcios, dar material și încă ne-deplin duhovnicesc” prin păcat, „condamnat să trăiască doar în cele sensibile, s-a adâncit tot mai mult în lumea văzută”. Mai departe, autorul arată că, potrivit lui Nichita Stănilcu, viața are trei trepte (trupească, sufletească și duhovnicească), la cea din urmă ajungând prin asceză (moarte înainte de moarte – Sfântul Simeon Noul Teolog). De asemenea, tratează despre „trupul luminat prin virtuți”, „trupul slăvit al Domnului și trupul nostru smerit”, un aspect foarte important constituindu-l „oamenii fără trup” (atunci când trupul este transfigurat) și „metafore ale trupului” (sarea pământului, a-ți lua patul și a merge acasă ș.a.).

Referatul părintelui protos. Nathanael Neacșu a avut ca temă „Misterul euharistic și viața duhovnicească la Părinții filocalici și arhim. Sofronie Saharov”. În introducerea referatului său, autorul afirmă că „misterul euharistic reprezintă temeiul devenirii noastre ființiale, al creșterii duhovnicești”. Sfânta Euharistie nu are doar un rol terapeutic, „de vindecare a rănilor și traumelor sufletești”, ci ea constituie și „arma cea tare împotriva duhurilor necurate”. În elaborarea studiului său, referentul s-a folosit de lucrările Sfinților Nil Ascetul, Ioan Gură de Aur, Ioan Casian, Avva Filimon, Isidor Pelusiotul, Nicolae Cabasila, Grigorie Sinaitul ș.a. În partea a doua a referatului, autorul se referă la „misterul euharistic” în concepția arhim. Sofronie Saharov. Acesta o consideră „o cu totul altă realitate”, dumnezeiască, care „ne mijlocește părtășia la taina vieții veșnice”.

Referatul subsemnatului abordează, după cum o indică și titlul, două dintre cele mai importante aspecte a activității Cuviosului Părinte Paisie Velicicovschi: filocalie și filantropie. În prima parte a referatului, am arătat ce este filocalia, întâi de toate un curent duhovnicesc fundamentat pe reluarea cunoștinței teologice, spiritualității și vieții sacramentale ortodoxe. Am precizat, de asemenea, timpul în care a apărut, respectiv în strânsă legătură cu iluminismul. În studiul respectiv nu puteam să nu scot în evidență rostul și importanța filocaliei pentru viața duhovnicească, acela de a readuce rațiunii umane autosuficiente perspectiva sădită în om de Creatorul său. Dar filocalia nu are doar o valoare duhovnicească istorică, ci ea reprezintă „o sursă profundă de reînnoire și de inspirație pentru reflecția noastră asupra creației și asupra naturii umane în legătura lor cu Dumnezeu și, de asemenea, pentru o reînnoire spirituală a vieții personale, familiale, eclesiale și sociale”. În referat, am evidențiat, de asemenea, contribuția valoroasă a Cuviosului Paisie la realizarea celei dintâi filocalii într-o limbă vorbită, care, prin efort susținut, a depășit cele șase piedici pe care le-a întâmpinat, dând la lumină o operă valoroasă, beneficiind de „traducerile făcute de părinții moldoveni”. Am

enumerat o parte dintre lucrările sale traduse de marele Paisie, după cum și învățătura sa referitoare la rugăciunea minții.

În partea a doua a referatului m-am referit la lucrarea sa filantropică, și ea de excepție, începută la Mănăstirea Dragomirna, continuată la Mănăstirea Secu și desăvârșită la Mănăstirea Neamț.

A urmat referatul părintelui profesor dr. Gheorghe Petraru, intitulat „Teognosie în scrierile filocalice”. În referatul său părintele profesor afirmă, și demonstrează, că scrierile filocalice insistă în mod deosebit asupra dimensiunii cognitive a actului religios, a credinței creștine, dar și asupra unității dintre cunoaștere și experiență în comuniunea reală, gândită și simțită cu Dumnezeu cel personal, real, aceasta și prin ceea ce generic găsim la mulți autori cu titlul capete gnostice și capete practice. Autorul demonstrează că Însuși Mântuitorul Iisus Hristos evidențiază dimensiunea cognitivă a credinței creștine, cu temei în Revelația dumnezeiască cuprinsă în Sfânta Scriptură și actualizată în și ca Tradiție a Bisericii, respectiv continuitate de credință în Dumnezeul treimic revelat lumii pentru mântuire și viața în Biserica Sa de la început până astăzi și pentru totdeauna. Părintele referent insistă pe Cunoașterea naturală a lui Dumnezeu la Părinții filocalici, subliniind că Părinții filocalici manifestă respect și încredere față de condiția naturală a omului, implicit cu ceea ce se numește o cunoaștere naturală a lui Dumnezeu. În argumentarea sa, autorul susține că o sinteză remarcabilă a percepției cognitive a credinței religioase creștine o oferă Calist Patriarhul. Referatul său este abordat apoi în două subpuncte: „Botezul-început al experienței cognitive creștine filocalice” și „cunoașterea lui Dumnezeu în lumina necreată specificitate filocalică cu valențe cognitive spirituale”.

Referitor la Sfântul Paisie este și referatul părintelui stareț, arhim. Benedict Sauciuc. Intitulat „Paisianismul la Mănăstirea Neamț”, studiul prezintă reperele vieții și activității Sfântului Paisie până la stabilirea sa la cunoscuta Lavră a Neamțului, lucrarea sa la mănăstirea care i-a dat și supranumele, în mod particular însă, despre școala de traducători (și operele apărute aici). Cea mai mare parte a referatului tratează despre „efectele curentului paisian în Mănăstirea Neamț” (în Moldova și în afara ei, ducând la împrărierea duhului său la multe și însemnate așezări monahale din centrul și nordul Rusiei până în Caucaz și în alte părți). El se încheie cu „vedenia avută de monahul Teodosie”.

Legat de Mănăstirea Neamț și epoca postpaisiană a scris părintele lect. dr. Daniel Niță-Danielescu. În referatul intitulat „Mitropolitul Iacov Stamati și Mănăstirea Neamț”, autorul tratează, mai întâi, despre mitropolitul Iacov pe care-l numește, inspirându-se din Nicolae Iorga, „flăcăul

de peste munți”, după care despre „obștile paisiene și vechii nemțeni”. Aici amintește de obștile de la mănăstirile Dragomirna, Secu și Neamț. Un interesant subcapitol este cel cu titlul „arhiereul nemțean și mănăstirea sa atunci când oamenii erau sub vremuri sau sub stăpânirea altora”. Aici autorul prezintă legăturile pe care Iacob Stamati le-a avut cu Mănăstirea Neamț începând cu intrarea și tunderea în monahism, apoi prin monahii acestei lavre pe care i-a luat pe lângă sine, răscumpărarea și eliberarea prizonierilor turci, arestarea sa din acest motiv, eliberarea și ridicarea sa în scaunul de mitropolit al Moldovei, după cum și ajutorul pe care l-a oferit mănăstirii sale de metanie (obiecte de cult, bani etc.). Un subcapitol interesant este cel închinat transilvănenilor (ortodocși) care s-au îndreptat spre Mănăstirea Neamț, intitulat sugestiv „Noul Avraam” și „Ierusalimul ortodoxiei românești: poveștile bejenarilor transilvăneni”. Ultimul aspect abordat de autor în referatul cu titlul de mai sus poartă titlul „Înnoire isihastă și iluminism ortodox în timpul neobișnuitului Arhipăstor de la Iași”, dedicat cărților apărute în vremea luminatului mitropolit, multe dintre ele fiind tipărite pe cheltuiala sa. Tot aici, autorul tratează și despre curentul creat de Sfântul Paisie, paisianismul.

Penultimul referat, intitulat „Răsplata în opera Sfântului Ioan Gură de Aur”, este semnat de părintele profesor dr. Constantin Rus de la Facultatea de Teologie Ortodoxă de la Arad. Contribuția sa abordează această chestiune în două capitole, fiecare având câte trei capitole. Astfel, autorul se referă, mai întâi, la „motivele importanței acordate de către Sfântul Ioan Gură de Aur temei despre răsplată” (cu trei aspecte: voința de a ține seama de motivațiile umane, căutarea utilității și bazele biblice), iar apoi la „învățătura Sfântului Ioan Gură de Aur despre răsplată” (la fel, în trei subpuncte: natura relației dintre răsplată și ceea ce o motivează, ce determină răsplata sau pedeapsa și, în final, formele răsplății). Abordează această temă întrucât, afirmă autorul, Sfântul Ioan Gură de Aur acordă o importanță aparte răsplății, termenul care o denumește (răsplata) apărând de 594 ori în opera sa, spre deosebire de alți Părinți ai Bisericii la care apare de (foarte) puține ori.

Ultimul referat se referă la Compozitorul Ivan Moody la 50 de ani- „Supplication for Peace”, semnat de Pr. dr. Gabriel I. Năstase, asistent în cadrul facultății noastre. Autorul prezintă în acest referat pe „compozitorul, dirijorul, muzicologul și profesorul britanic ortodox Ivan Moody”, care a împlinit în 2014 cinci decenii de la naștere. Referatul tratează despre „reperle biografice și bibliografice” ale lui Ivan Moody, activitatea sa în plan didactic, activitatea sa componistică (compoziții religioase și laice), accentul punându-l pe lucrarea muzicală „Supplication for Peace”,

tradusă și în limba română, autorul acordând corului Facultății de Teologie Ortodoxă „Mitropolit Iosif Naniescu” dreptul de a interpreta această piesă.

Întrucât la simpozionului facultății noastre au participat și oaspeți din afara țării, am considerat benefic publicarea referatelor lor în limbile în care le-au susținut. Pe lângă acelea, mai sunt publicate și alte câteva referate în limbi străine de circulație pentru ca aspecte din teologia românească actuală să fie cunoscute și în afara țării și Bisericii proprii. Aceasta cu dorința și cu nădejdea, ca volumul de față să pătrundă și în alte medii teologice, din exterior, iar impactul lucrărilor simpozionului organizat la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Iași să fie, pe cât posibil, mai mare.

Ne dorim, de asemenea, ca lucrările simpozionului nostru să fie o provocare și pentru alte facultăți de profil, pentru teologi și nu numai, de a readuce în gândirea teologică și trăirea creștină valoarea neprețuită a Sfintei Euharistii și importanța incontestabilă a filocaliei.

Apariția volumului de față, pe lângă bucuria unei lucrări duse (nădăduim) la bun sfârșit, ne oferă deosebitul prilej de a exprima gratitudine față de cei care, în diferite chipuri, au contribuit la organizarea și desfășurarea simpozionului, precum și la publicarea volumului de față. Mulțumim, cu aleasă recunoștință, mai întâi, Înaltpreasfințitului Părinte Teofan, Arhiepiscopul Iașilor și Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, pentru sprijinul acordat organizării și desfășurării simpozionului, pentru cuvântul rostit în deschiderea lucrărilor lui, precum și pentru binecuvântarea publicării acestui volum. Respectuoase mulțumiri aducem și ostenitorilor editurii „Doxologia” a Centrului eparhial Iași pentru publicarea lucrărilor simpozionului.

Mulțumind tuturor susținătorilor, participanților și ostenitorilor, dorim ca volumul ce conține referatele simpozionului, să fie un nou impuls întru sporirea comuniunii euharistice și a trăirii filocalice, spre mântuire.

Pr. prof. dr. Ion VICOVAN